

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TRÆK AF
BONDENS HISTORIE
PÅ HØRSHOLM GODS

H. C. ROSTED

Udgivet af
Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn
1963

TRÆK AF
BONDENS HISTORIE
PÅ
HØRSHOLM GODS

FRA LANDBOREFORMERNES TID

Uddrag af
FRA FÆSTEBONDE TIL SELVEJER

H. C. ROSTED

Udgivet af
Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn
1963

Vignetten på omslaget efter skitse af J. Th. Lundbye.

FORORD

Museumsforeningen for Hørsholm og Omegn har hermed den glæde at udsende sin første egnhistoriske beretning.

Den 16. september 1961 fejrede Hørsholm Distrikts Økonomiske Selskab 100 års jubilæum og 200 året for bøndernes frigørelse på Hørsholm Gods, der omfattede de nuværende Birkerød, Bloustrød, Hørsholm og Karlebo kommuner. For at markere dagen havde Selskabet bedt egnens historiker, viceskoleinspektør H. C. Rosted skrive beretningen om den hørsholmske bonde. „Fra fæstebonde til selvejer“ skulle være en gave fra H. D. Ø. S. til medlemmerne, og der blev derfor kun trykt et lille oplag. Museumsforeningens bestyrelse har ønsket at gøre en større kreds opmærksom på bogens levende skildringer af livet på egnen i gamle dage, og har fået tilladelse til at gengive visse afsnit. Fra H. D. Ø. S., fra Grundejer- og Kommunalforeningen for Hørsholm Kommune, fra Frederiksborg Amts Spare- og Lånekasse og fra Den sjællandske Bondestands Sparekasse er der ydet tilskud til udgivelsen. Museumsforeningen takker for den velvilje, ovenstående institutioner har vist.

Til forfatteren rettes en tak for manuskriptet, men først og fremmest skal der lyde en varm tak for det store arbejde, H. C. Rosted har gjort for at oplyse om egnens historie. Rosted var sjælen i oprettelsen af Museumsforeningen og i stiftelsen af Hørsholm Egns Museum, hvis værdifulde samlinger er tilvejebragt ved hans initiativ og arbejdsindsats. Blandt hans lokalhistoriske afhandlinger og bøger kan nævnes „Fra Adelsborg til Kongeslot“, der behandler tiden indtil omkr. 1730, og til foråret kan vi glæde os til Rosteds nye bog om Dronning Sophie Magdalenes prægtige Hirschholm Slot.

Museumsforeningen ser det som en af sine vigtigste opgaver at skabe interesse for egnens historie. Bestyrelsen håber, at nærværende lille bog vil medvirke hertil. Det er foreningen en stor glæde at kunne forære den til de større skoleelever i det gamle Hirschholm Amt.

De udvalgte afsnit fortæller om en alvorlig begivenhed i bøndernes historie og om en stræbsom bondes dagligliv, flittige arbejde og belønning.

25. januar 1963

P. Chr. Nielsen.

INDLEDNING

Det attende århundredes første halvdel har uden tvivl været den hårdeste tid i den hørsholmske bondes historie, og næppe på noget andet dansk krongods havde bønderne det så hårdt som på Hørsholm. Intet sted i landet havde man som her i århundredets begyndelse mærket krigens hårde tryk; senere kom voldsomme epidemier, både blandt mennesker og dyr, og ofte var der misvækst.

Af de byrder, der til daglig hvilede på bønderne, var hoveriet det, der tyngede mest. Gang på gang fremhævede amtsforvalteren, som forestod godsets drift, at de hørsholmske bønders ordinære hoveri i sammenligning med, hvad der blev forlangt på andre godser, og på den måde, det blev udkrævet, var meget større her end andre steder.

Navnlig voksede det såkaldte ubestemte hoveri i en foruroligende grad, og det var især det omfattende slotsbyggeri på Hirschholm, der medførte dette.

Hoveriet virkede i høj grad demoraliserende. Bønderne gik til hovarbejdet med den største uvilje, og der måtte ofte udvises tvang for at få dem til at opfylde deres pligter. Bonden var ligegyldig, om arbejdet blev gjort godt eller dårligt, og det gjaldt om at drive dagen bort med lidt eller dårligt arbejde.

Denne bøndernes dorskhed førte også til, at de heller ikke dyrkede deres egne marker ordentligt. De tabte modet til at forbedre deres jorder, til at vedligeholde deres bygninger og til at bygge nye huse. De havde jo gjort den erfaring, at de aldrig som fæstebønder arbejdede til egen, men kun til andres nytte. De levede i nuet; fortærede det lidet, de fik til overs, blev uden skrupler en byrde for herskabet og kunne ikke svare deres skatter og afgifter.

Dronning Sophie Magdalene havde fået godset foræret af sin gemal, Christian VI. Hun måtte bestandig hjælpe bønderne med såsæd; hun måtte også hjælpe dem med at anskaffe heste og køer, og desuden måtte hun i udstrakt grad yde byggehjælp.

I midten af århundredet havde flere års misvækst og den grasserende kvægsyge medført, at mange bønder ikke havde en ko tilbage og heller ikke havde råd til at købe nogen. Det bevirkede også, at de ikke var i stand til at gøde deres magre jorder; de gav under nor-

male forhold aldrig over 3 fold. Når der derfor var misvækst, herskede der den største fattigdom på godset, og det medførte, at dronningens økonomiske forhold blev ringere og ringere, ikke mindst da hendes ægtefælle døde 1746, og hun ikke længere havde så stort et beløb til sit underhold som hidtil.

Dronningen nedsatte i 1749 en kommission, der skulle fremkomme med forslag, så godset kunne klare sine udgifter uden tilskud fra dronningen, men kommissionen kunne ikke finde udveje for at få skabt balance mellem godsets indtægter og udgifter.

Netop som situationen syntes aldeles håbløs, fik dronningen 1756 en ny overhofmester, der fik afgørende betydning, ikke blot for hendes gods Hørsholm, men i det hele taget for den danske bondes frigørelse. Denne mand var grev Christian Stolberg. Han foreslog dronning Sophie Magdalene at lade hovedgårdens jorder udstykke, afskaffe hoveriet, lade tiender afløses af en pengesum og indføre arvefæste.

Dronningen fulgte dette råd. Hun lod hovedgårdens jorder bortselge ved auktion, hvorved bønderne blev fritaget for at gøre hoveri, og desuden besluttede hun at lade bønderne få deres gårde til arvefæste. De blev alle indkaldt til et møde i Hørsholm, hvor grev Stolberg på dronningens vegne ønskede at høre, om de var tilfredse med den nye ordning. Den skulle altså ikke opfattes som et diktat fra hendes side; bønderne skulle frit have lov til at give deres mening til kende og til at fremsætte forslag, der kunne bidrage til en god løsning.

Bønderne havde ingen indvendinger at gøre; de tilbød endda enstemmigt hvert år at betale i hoveripenge 2 rigsdaler af hver tønde hartkorn, og de ville som hidtil frit levere tørv til amtets jordemoder, til sygehuset og hospitalet i Hillerød. Hvis de blev anmodet om at foretage kørsler for godsets ejer, skulle de have betaling derfor.

Dronningen godkendte de aftaler, der blev truffet på mødet; det skete d. 16. september 1761, og dermed var den store ændring i bøndernes stilling på godset en kendsgerning. Fra denne dag var bønderne selv ejere af deres gårde, fritaget for hoveri. Et nyt betydningsfuldt afsnit i den danske bondes historie var hermed indledt.

De reformer, som grev Christian Günther Stolberg havde fået gennemført på Hørsholm gods, vakte stor opsigt og interesse landet over. De vidnede jo om, at det kunne nytte at gøre bonden selvstændig i hans arbejde, vække hans interesse for hans eget avlsbrug

og give ham gode og trygge kår som landbruger. Grev Stolberg har derfor sikret sig en plads i vort lands historie som den, der først viste vej til at hjælpe den forkuede bondestand.

Stolberg døde 1765, og året efter hædrede dronningen sin trofaste rådgiver ved at rejse en støtte til hans minde, en obelisk af sandsten, der hviler på en sokkel af marmor. Det er et mindesmærke, som egnens befolkning har værnet om gennem de 200 år, siden den blev rejst.

Til evig Hukommelse
Af en priselig Indretning
efter
Hendes kongelige Majestæts
Sophie Magdalenas
Befaling
Da
Paa det vise Raad af
Hr. Christian Günther, Greve af Stolberg
Hendes Oberhofmester
Alle Undersaatter i Hirschholm Amt
Befriedes af Hoveri
Fæstegaarde forvandlede til Eiendomme
1761.

BONDEOPRØRET 1780

Når hoffet på Christian VI's og dronning Sophie Magdalenes tid boede på Hirschholm slot, foretog kongeparret med følge jævnlig ture til Frederiksborg og Fredensborg. Vejene var dårlige; de var jo ikke anlagt så omhyggeligt som i vore dage. Gang på gang ses det, at dronningens overhofmestre stillede store krav om forbedring af dem. Det medførte, at amtets bønder hvert år blev bebyrdet med meget arbejde og ekstra kørsler. De måtte hente sand og grus i Rungsted og Smidstrup og køre det lange strækninger, endog helt op til Hesselrød.

De mange kørsler og det store arbejde hindrede naturligvis bønderne i at passe deres agerbrug. De kørte med åbne letter og måtte derfor bruge sække til grus og sand. De benyttede deres egne kornsække, der blev ødelagt under dette arbejde.

I sommeren 1735 blev der anlagt en ny vej gennem skoven til Frederiksborg, og overhofmesteren gav også befaling til at anlægge en vej fra Usserød til Fredensborg. Nogle få år efter blev der klaget over denne vej, idet der havde dannet sig et stort hul i vejen. Det medførte et større reparationsarbejde, og man forstår, hvor omfattende det var, når amtsforvalteren i en skrivelse anfører, at han måtte have et helt sogns bønder samlet et par dage for at få vejstykket bragt i orden.

I 1761 var vejen atter så opkørt og dårlig, at den næsten daglig måtte repareres.

De mange vejarbejder ophørte ikke efter 1761, da der i arvefæsteskødet stod anført, at bønderne var pligtig at „gøre Tieneste og skaffe Pligts- og Arbeids-Folk ved Veyen“. Arbejdet blev endda efter 1761 forøget i høj grad, idet nogle af kongevejene blev omlagt.

I 1764 blev der udarbejdet planer til en ny kongevej, der skulle gå fra København over Hørsholm til Fredensborg og Helsingør. Vejen skulle være dobbelt så bred som den gamle, ca. 30 alen med grøfter, og den skulle forsynes med bomme, hvor der skulle opkræves vejjudgifter. Vejen blev åben for alle, mens de gamle kongeveje udelukkende havde været forbeholdt de kongelige.

Planen over den del af vejen, der gik fra Lyngby til Hørsholm,

blev approberet af kongen den 23. august 1764, og det blev forlangt, at den så vidt muligt skulle anlægges i lige linier. Det var typisk for tiden. Den enevældige konges ønske skulle respekteres, og naturen skulle tvinges efter hans vilje, og hvor man med lineal trak vejen op på et kort.

Der var i 1764 indkaldt tre franske vejingeniører, blandt hvilke Jean Marmillod er den mest kendte, idet han blev overvejnspektør.

Skønt der nu blev ofret meget på vejene, var de stadig slette, og en af hoffets embedsmænd klagede 1775 over, at vejen fra Usserød til Fredensborg var så elendig, at de kongelige materialvogne kørte i sænk ved Usserød, og man frygtede for, at også andre vogne skulle lide skade eller blive stikkende fast i den bløde vej.

I 1778 blev der nedsat en vejkommission under navn af Generalvej-kommissionen, og den skulle have tilsyn med hele rigets vejvæsen. En af dens første opgaver var at føre kongevejen videre fra Hørsholm over Usserød til Fredensborg og fra Usserød til Helsingør, og denne vej skulle ligeledes så vidt muligt anlægges i lige linie.

Sent på året 1778 begyndte man på de forberedende arbejder i anledning af det store vejarbejde. Det medførte nye byrder for alle amtets bønder. Foruden de sædvanlige vejarbejder måtte de nu ikke alene skove og køre alt det tømmer, der skulle anvendes til slingværk under den store Nivebro, men de måtte også langvejs fra hente de store tilhugne kampesten, måtte daglig tilkøre småsten, blåler og opfyldning samt nedramme pæle; det betød, at hver bonde på amtet måtte gøre arbejde nogle dage i tre omgange.

Bønderne stod ganske uforstående over for alt det, der blev krævet af dem. De betalte jo deres hoveripenge, og de mente ikke, at det arbejde, de udførte, faldt ind under de reparationsarbejder, de efter arvefæsteskøderne var pligtige at udføre.

I 1779 skulle det egentlige vejarbejde ved den nye kongevej påbegyndes, men da brast bøndernes tålmodighed, og den harme, de længe havde følt, brød nu ud i lys lue. De nægtede derfor ganske bestemt at udføre det arbejde, man krævede af dem. Sagen blev forelagt kongen, der i en resolution skarpt afviste deres vægring. Bønderne gav dog ikke op endnu. De krævede nedsat en kommission, der skulle dømme i sagen, men dette krav blev afvist af kancelliet.

De tog atter fat på arbejdet, men utilfredsheden voksede; de fandt, at de var ude for stor uretfærdighed og vilkårlighed, og det endte med, at de besluttede endnu engang at forsøge at få en un-

dersøgelse i gang, så de muligvis kunne opnå en lettelse i det strenge vejarbejde. De henvendte sig med en skrivelse til enkedronning Juliane Marie og hendes søn arveprins Frederik, der boede på Fredensborg slot. Meget tyder på, at de denne gang mødte nogen forståelse. I hvert fald fik rentekammeret følgende ordre:

„Da Hirschholm Amts Bønder bitterligen har beklaget sig, at de ei kan udholde Vejarbejdet og tillige betale den af dem indgaaede svære Afgift af deres Gaarder; saa siden det er vist, at de ei har, da de paatog sig saa stor en Afgift, ventet sig et saa trykkende Veiarbejde, ville vi have saadan Middelvei tagen, at Cammeret udnævner et Par upartiske Mænd til strax at undersøge, hvorvidt de behøve og med Grund kan vente nogen Lindring i deres Hoveripenge. At vi saaledes denne Vores Resolution haver givet paa deres Memorial maatte endnu inden Tirsdag – thi dette vort Løfte er dem givet – vorde dem meddelt.“

Rentekammeret gav ikke bønderne medhold, men foreslog dog, at vicegeneralprokurør Bang og regimentsskriver Nørager skulle undersøge, om der var grund til at indrømme bønderne en nedsættelse i hoveriafgiften. De to mænd var fuldstændig enige med rentekammeret, og i en resolution den 14. september 1780 bestemte kongen, at der aldeles intet afslag kunne gives af de afgifter, som de frivilligt var indgået på at betale. De skulle ligesom andre bønder forrette det vejarbejde, der blev krævet. Hvis de blev borte, kunne de „vente sig af Lovenes Retfærdighed for en Os høist mishagelig Ulydighed og Overhørighed imod Vore allernaadigste Anordninger og Foranstaltninger“.

Inden denne resolution blev bekendtgjort for bønderne, var 65 bønder fra Karlebo sogn tilsagt til vejarbejde på den nye kongevej.

Den 4. september mødtes en del af amtets bønder på gaden i Hørsholm. De fleste var fra Karlebo sogn, og man drøftede nu, hvilke forholdsregler man burde træffe for at undgå vejarbejdet. Blandt de bønder, der var mødt, nævnes Søren Nielsen, Gunderød, Jørgen Pedersen, Bidstrup, Hans Olsen, Anders Stimestrup, Niels Andersen, Blovstrød, Bent Olsen, Kajerød, og Niels Hemmingsen, Auderød. De blev enige om at kalde alle amtets bønder sammen i Hesselrød den følgende dag.

Den 5. september blev der tudet i byhornet i alle landsbyerne, og man tilsagde alle bymænd til at give møde. 150 gav møde ved Hesselrød, og man begav sig på vej til Fredensborg og gjorde holdt på Ebbekøb vang. Herfra red Eskild Thuesen fra Karlebo, Peder Jensen fra Sjælsmark, Jens Jørgensen fra Auderød og Jens Nielsen fra

Grev Christian Günther Stolberg.
(1714-1765).

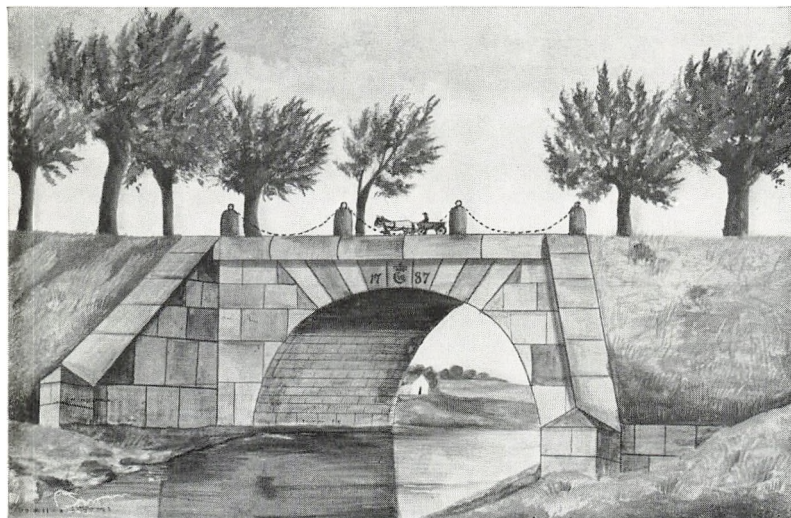
Efter maleri. Kunstneren ukendt.

Stolbergsstøtten i Hørsholm.
Tegnet af den franske kunstner Jardin.

Gammel gård i Karlebo sogn.
Gård med lerklinede vægge og bræddegavle.
(Skorbækgaard, brændt 1936).

Jelle bro.
Akvarel af P. Jensen. 1881.

1761/34

No. 76862
1754 N. 1799
S. 16722

No. 20

Titte og Tere Skilling

Dorckmann
1761.

Arve væste eller Skiøde
 for
 Jørgen Hansen
 sødi
 Bloustrød Eogn og Mortenstrup
 Baard, der skylder
 Hartkorn Ager og Eng
 = 6 $\frac{1}{2}$ = 1 $\frac{1}{2}$ = 2 $\frac{1}{2}$

1761/34

Et arvefæste eller skiøde for Jørgen Hansen,
 Mortenstrupgård.
 1761.

Høsterkøb til Fredensborg slot. Bymændene i Birkerød sogn havde udtrykkelig forlangt, at Jens Nielsen skulle følge med.

Eskild Thuesen, Peder Jensen og Jens Jørgensen begav sig ind på slottet, mens Jens Nielsen måtte blive ved slotsporten. Deputationen fik foretræde for arveprinsen, og det vides ikke, hvad han svarede dem, men han har sikkert ikke givet dem tilsagn om nogen lempelse.

De fire bønder opsøgte derefter bønderne på Ebbekøb vang, og hele forsamlingen svor med oprakte fingre, at de ikke mere ville have med dette kongevejsarbejde at gøre. Kun en enkelt bonde var betænkelig ved denne aftale; men han blev kraftigt afvist af Jens Jørgensen, der fik alle til at sværge på, at den, der gik i arbejde, skulle erlægge en bod på 2 rdl.

Da ingen af de tilsagte bønder den næste dag gav møde, tog amtmanden meget alvorligt på denne sag. Det var jo åbent oprør, og han indberettede sagen til rentekammeret, der straks tog affære. Samme dag udgik der en kongelig ordre til amtmanden, at han skulle fængsle hovedmændene. Hvis man ikke kunne opspore dem, skulle man enten fængsle sognefogeden eller to „vederhæftige“ mænd i Karlebo, og de skulle sættes i fængsel på Kronborg, indtil de angav de skyldige. Gårdmændene Jens Nielsen og Hans Jørgensen fra Karlebo blev anset for „vederhæftige“, og man mente også, de havde haft andel i sammensværgelsen. De blev nu grebet og ført til Kronborg. De ville imidlertid ikke forråde nogen, og der blev derefter optaget forhør, hvorved det lykkedes amtsforvalteren at opklare sagen.

Rentekammeret mente, at de skyldige skulle tiltales efter en paragraf i Danske lov, hvor det hedder: „Befindes nogen at opsætte sig eller at raade andre til at opsætte sig imod Kongens Befalinger eller Forordninger, naar de paa Tinge eller andensteds forkyndes, have de forbrudt Ære, Liv og Gods.“ Man betragtede altså det, der var sket, som en meget alvorlig forbrydelse. Mange af bønderne var blevet ængstelige over den vending, sagen havde taget, og 23 af dem søgte om eftergivelse eller formildelse af lovens straf, da de erklærede at have handlet i enfoldighed og blindhed.

Amtmand Levetzow, der boede på Kokkedal og sikkert kendte flere af bønderne, samt amtsforvalter O. Holm, gik i forbøn for dem, og rentekammeret fandt, at man burde spare tid og omkostninger, som en retssag ville medføre, og det instillede derfor til kongen, at man afgjorde sagen ved en kongelig resolution, og denne indstilling blev derefter fulgt.

Det blev da bestemt, at Eskild Thuesen, Karlebo, Peder Jensen,

Sjælsmark, og Jens Jørgensen, Auderød, der betragtedes som hovedmænd, skulde hensættes til arbejde på Kronborg fæstning.

De bønder, der på Hørsholm gade havde besluttet at sammenkalde til mødet ved Hesselrød, blev ligeledes betragtet som forbrydere, og de tre mest skyldige, eller hvis det ikke kunne afgøres, så skulle ved lodtrækning tre af samtlige arbejde på Kronborg.

Endelig skulle ved lodtrækning mellem bønderne i de syv landsbyer i Karlebo sogn udtrækkes syv bønder, der skulle arbejde på fæstningen i 2 måneder.

De to bønder, der tidligere var blevet arresteret, Hans Jørgensen og Jens Nielsen fra Karlebo, blev nu frigivet, og de blev forskånet for at deltage i lodtrækningen.

Alle bønderne blev tilsagt til at møde på Ridebanen i Hørsholm. Så snart de var samlet, blev de omringet af tre husareskadroner, som var blevet udkommanderet.

Amtsforvalteren stod frem og oplæste den kongelige resolution, som gjorde et dybt indtryk på de forsamlede bønder, der rystede af kulde den kolde efterårsdag.

Så begyndte lodtrækningen, der blev foretaget af en tysktalende underofficer, som havde lodderne i sin hue.

Det blev fortalt, at en ung karl betænkte sig længe, før han trak. Underofficeren blev utålmodig og skyndede på ham med ordene: „Nun! Trik dok, trik dok! Man kan den likeså godt sprinke i det som krife i det!“

Så snart lodtrækningen var overstået, blev de 13 bønder, der skulle i slaveriet, ført hen til en smedie, der lå i nærheden. Her stod smede parat, og alle bønderne blev slået i jern, hvorefter de blev anbragt på vogne og under stærk militæreskorte kørt til Kronborg fæstning.

Den hårde afstraffelse af bønderne gjorde naturligvis et overordentlig dybt indtryk. Blandt de fængslede var en 70 årig bonde Jens Jørgensen fra Niverød. Hans unge søn Jørgen Jensen gik nogle dage efter til Fredensborg med et brev til arveprinsen for at bede, om han måtte gå i fængsel i faderens sted. Hans fader havde altid været en god fader; nu var han gammel, og han skulle ikke udsættes for at dø som fange i fængslet.

Arveprinsen sendte hans ansøgning til rentekammeret med følgende påtegning: „Men hvad den mærkelige Handling angaaer, at Bondekarlen Jørgen Jensen har tilbudt sig at ville gaae i Slaveriet for sin Fader, da har Kongen Selv befalet, at han nu ufortøvet skal bringes til Kronborg og efter sit ædle Tilbud træde i Faderens

Sted, som strax bliver løs; hvorpaa Sønnen (dog uden at vide hvad nu følger), naar han har været der i to Dage, ogsaa løslades."

Amtmand Levetzow fik samme dag meddelelse om den beslutning, der var truffet, og sønnen blev derefter frigivet.

Den sønlige opofrelse, som Jørgen Jensen havde vist, vakte stor opmærksomhed i vide kredse i hovedstaden, da man hørte om begivenheden. Hvem skulle tro, at en sådan udannet bondeknøs kunne vise en så ædel følelse? I et filantropisk selskab i København, „Kjæden“, der endnu eksisterer, vedtog man den 18. marts 1781 for selskabets midler at anskaffe et sølvbæger „i antique facon“ til en værdi af ca. 20 rdl. Det skulle overrækkes Jørgen Jensen egenhændigt af et af selskabets medlemmer. Det var et meget fint sølvbæger med låg. En familietradition fortæller, at det var så stort, at det kunne rumme et pund puddersukker. På låget var anbragt tre kroner, og på selve bægeret var skrevet: „Til Jørgen Jensen af Veienbrød for udvist sønlig Fromhed.“ Bægeret eller skålen var ophængt i gyldne kæder, muligvis i festons, der hvilede på fire støtter.

Det var naturligvis et klenodie, man værnede om i familien, men det er senere sporløst forsvundet. Det fortælles, at en bondekone, der var enke, under krigen 1864 solgte det til en omvandrende bissekræmmer mod at få nogle moderne øreløkker. Bægeret havnede bagefter hos en sølvsmed i Helsingør. Bondekonens søn havde været inde som soldat, og da han kom hjem og erfarede, at bægeret var solgt, bedrøvede det ham dybt. Han opsøgte sølvsmeden for at købe det tilbage, men sølvsmeden fortalte, at han allerede havde omsmeltet det.

Denne forklaring fandt ikke tiltro, da bægerets vægt kun var forholdsvist ringe. Det var mere sandsynligt, at det var solgt til en samler, enten her i landet eller i udlandet, og i 1902 forsøgte selskabet gennem en henvendelse i dagspressen at finde det forsvundne bæger, men al efterforskning har været forgæves. Bægeret har ikke været udbudt til salg i årenes løb, og der er en vis sandsynlighed for, at det findes i privat eje.

Arveprins Frederik har sikkert følt, at han enten havde været for eftergivende eller henholdende i sine udtalelser til hørsholmbønderne, da de opsøgte ham på Fredensborg. Det strømmede nu ind med bønskrifter om benådning af de ulykkelige bønder, og regeringen besluttede at løslade dem.

Bønderne havde lidt et nederlag og måtte i mange år arbejde med på den nye kongevej til Fredensborg. De tilbød at købe sig fri mod at betale 1 rdl. årlig pr. td. hartkorn, men forgæves. Det eneste,

de opnåede, var, at man gik ind på nogle år efter at antage lejede arbejdsmænd til en del af arbejdet. General-vej-kommissionen glemte aldrig „oprøret“ og mistænkte stadig bønderne for at være tilbøjelige til at kværulere ved enhver tænkelig anledning.

I 1786 fordoblede General-vej-kommissionen oven i købet det arbejde, som Hørsholm amts bønder skulle udføre. Man forlangte desuden tilkøbt 1596 læs hugne sten og andre materialer til Jellebro, endvidere tømmer langvejs fra og 60 favne store kampesten; det var i alt mindst 1620 læs. Man regner med, at Hørsholm amt til hele vejarbejdet havde afgivet 41.165 arbejdsdage, og at der var kørt 5792 vognlæs.

Arbejdet og kørselen var udført af amtets 200 bønder, og det var gået slemt ud over både heste og vogne. Der havde været misvækst i nogle år, og i 1785 blev det en meget regnfuld sommer. Det regnede så at sige hver dag, og bønderne fik deres tørv ødelagt; det var et tab på mange tusinde rigsdalere, og det var netop de penge, som bønderne skulle indtjene for at kunne svare deres afgifter. De fandt, at det var urimeligt, at de både skulle deltage i det almindelige vejarbejde og også skulle være med til at bygge Jellebroen. Selv amtsforvalteren fandt, at man havde spændt buen for stærkt. Bønderne forsømte deres gårde, og man var jo netop på denne tid begyndt at udskifte markerne, nye bygninger skulle opføres, og jordene skulle forbedres. Det var da ikke så mærkeligt, at bønderne blev ganske modløse. Der blev jo stadig pålagt dem større og større byrder. De beklagede sig over for amtsforvalteren, men han kunne ikke skaffe dem nogen lettelse i det pligtarbejde, som General-vej-kommissionen havde krævet udført.

Jellebroen findes endnu på vejen fra Brønsholm til Niverød. Den fører over Niveå, og den er i vore dage et minde om de store lidelser, som Hørsholm amts bønder måtte gennemgå. Nu suser hovedlandevejens tusinde bilister sorgløse hen over denne bro.

EN BONDE FRA UDSKIFTNINGSTIDEN

Peter Nielsen

I begyndelsen af det 18. århundrede boede der en bonde i Hesselrød, Jørgen Nielsen. Han havde tre sønner: Jens, der fik en gård i Auderød, Hans Jørgensen, der fik en gård i Vejenbrød og Niels, som overtog faderens gård i Hesselrød. Han fik en søn Peter Nielsen, der fødtes 1767. Den undervisning, drengen modtog i skolen, var meget ringe, og han lærte hverken at læse eller skrive, men han fik vel så megen religionsundervisning, som var nødvendig for at blive konfirmeret.

Han kom tidlig ud at tjene og fik som voksen karl plads på Nivå mølle. Mens han tjente her, fik han for første gang kartofler at spise. Det var en sjældenhed på egnen. Man var først få år forinden begyndt at dyrke kartofler på Sandholmgård. Mens karlen fik en hel kartoffel, måtte pigen og drengen på møllegården dele en.

Fra Nivå mølle kom han i tjeneste i Hesselrød nær sit hjem. En dag fandt han på landevejen en lille pose med kaffebønner. Tidligere havde han ved enkelte lejligheder fået kaffe på Nivå mølle, og glædestrålende bragte han nu sin madmoder de bønner, han havde fundet. Hun havde nok hørt tale om kaffe, men var ganske uvidende om, hvorledes man tilberedte denne drik. Da hun imidlertid havde fået bønnerne, ville hun da også bruge dem. Hun kom derfor de rå bønner i en gryde og kogte dem som grød, men skønt vandet spilkogte, blev bønnerne dog ikke møre. Da det blev middag, øste hun dem op i et fad og lagde skeerne på bordet, kaldte gårdens folk ind, og så spiste de kaffe. Peter Nielsen var noget forundret; den kaffe smagte jo ikke som den, han havde fået på møllegården.

I 1791 giftede han sig med sin kusine Bodil Kirstine, en datter af hans farbroder Jens Jørgensen i Auderød. Kort efter blev han udskrevet som soldat og kom til at gøre tjeneste ved det sjællandske dragonregiment, der lå i Næstved. Han var en stor og stærk dragon, der tog sig godt ud i den røde kjole med den mørkeblå krave, og han bar gule knæbukser.

Tjenesten varede i over halvandet år, og det var en streng tid.

Engang slog en underofficer ham uden grund over ryggen med den flade klinge, så han i lang tid havde tydelige mærker af det voldsomme slag. Så længe han var soldat, lod han sig ikke mærke med noget, men da han først var blevet civil, hævnedes han sig ved til gavn at gennembanke underofficeren.

Da han slap ud af tjenesten, blev han antaget som skovløber ved Hareskov og fik bolig i Bagsværd.

Som alle bønder dengang var han meget overtroisk, men han var ikke nogen kryster. Den første nat, da han boede i huset ved Bagsværd, blev han plaget af et vedvarende spøgeri. Det rumsterede både på loftet og i kælderen, både ude og inde. Han troede vist ikke, det var overnaturlige væsener, der var på spil, det var snarere folk på egnen, der misundte ham som fremmed den plads, han havde fået. Han lånte derfor et gevær, og da spektaklet begyndte igen næste nat, stod han op og råbte tre gange: „Hvad enten det er folk eller fanden, så svar, eller jeg skyder!“ og så affyrede han derpå tre skud ned i kælderen. Larmen i huset hørte op, men når han om aftenen gik i skoven, fløjtede og peb det om ørerne på ham.

Han havde altid været yderst sparsommelig, og da han havde været et halvt år i Bagsværd, havde han sparet så meget op, at han kunne købe en gård i Fredtofte.

Da han kom til Bagsværd, havde han kun haft et flyttelæs, nu havde han samlet så meget bohave, at det fyldte 3 læs. Han måtte derfor have nogle bekendte til at hjælpe sig med flytningen. De var kommet dagen før og blev i huset om natten, da flytningen skulle foregå tidlig den næste morgen. En af dem sad ved bordet og halvsov. Han vågnede pludselig og så en herre og en dame komme ind i stuen, fulgt af en tjener med hovedet under armen. Herren opfordrede ham til at følge med, men han var ganske rædselslagen og blev siddende, hvorefter selskabet forsvandt. Da Peter Nielsen næste morgen hørte derom, udbrød han ærgerlig: „Du er et fæ! Havde du kaldt på mig, så var jeg gået med. Måske der havde været noget at opdage.“

Han havde kun givet 300 rdl. for gården i Fredtofte. Det var en god gård, men der hvilede et stort undertag på den, idet han skulle forsørge en sindssvag person, Ole Fredtofte eller Ole Jensen, som han egentlig hed. Det var en fjern slægtning af ham. Hans hustru fødte ham på denne gård ikke mindre end 14 børn; de fem af dem døde som spæde.

Mens Peter Nielsen ejede gården i Fredtofte, gjorde englænderne landgang i Smidstrup nær Rungsted. Bønderne på egnen blev slået

af rædsel, og det fortælles, at mange slap deres kreaturer ud i skovene, for at englænderne ikke skulle tage dem.

Da København efter bombardementet havde overgivet sig, blev de engelske tropper flyttet ud i en lejr nord for Hørsholm. En del fik kvarter i Hørsholm, og en dag fik Peter Nielsen lyst til at gå til Hørsholm for at se dem.

Han traf mange på gaden, og en del var ved at barbere hinanden. Han gik hen til dem og gav tegn til, at han også ønskede at blive barberet. En af englænderne var godmodig nok til at opfylde hans ønske. De danskere, der overværede optrinnet, var højlig forbavset over hans dristighed, men flere englændere var rasende over hans frækhed, og de opfordrede den soldat, der foretog barberingen, til at skære hovedet af slyngelen. Da han var barberet, leverede englænderne ham et åg og to spande, og de krævede, at han nu til gengæld skulle bære vand til deres heste. Peter Nielsen tog spandene og gik, dog ikke længere end om bag de gamle stalde ved Folehavevej. Her skilte han sig af med spandene og slap uset bort fra de engelske soldater.

I 18 år sled og slæbte han på sin gård og fik den bragt i god stand. Derefter solgte han den, fik den godt betalt og købte i stedet for Havegård, der dengang var en af de mest forsømte gårde på egnen.

Det var en af egnens ældgamle gårde, der nævnes allerede 1346, og under svenskekrigen 1658–60 blev den ganske ødelagt. I en beskrivelsesforretning fra slutningen af de 18. århundrede nævnes det, at den kun havde to vange, der årlig blev tilsæt, men de var ganske tilgroet „med de slemme gule urter“ (∴ gule okseøjer), og de led stor fortræd af vildtet. Jorderne var for en stor del dækket af skov, krat, kær, moser, engpletter og vandhuller. Den forrige ejer Jakob Johansen have haft gården i henved 30 år. Han overtog den efter sin fader Johan Nielsen, der havde fået arvefæste i 1761. Han var ca. 60 år. Gårdens tilstand blev da betegnet som mådelig. Gården var firelænget, og bygningerne var dårlige, hvorfor bonden trængte til bygningshjælp. Johan Nielsen holdt 8 heste, og han havde 9 køer, 11 får og 16 svin. Gårdens stuehus var på 16 fag, udhusene i alt på 32 fag. Den blev vurderet til 254 rdl.

Ti år efter var dens tilstand væsentligt forbedret, og den betegnedes da som god. Sønnen Jakob Johansen forsømte imidlertid både hus og agerbrug. Gårdens tilliggende var på ca. 100 tdr. land, men deraf var kun 16 tdr. under ploven, resten var skov, krat og mose.

For en kraftig og energisk mand som Peter Nielsen var her noget

at udrette, og han havde indset, at det var muligt at forbedre denne gård, når der blev gjort et dygtigt arbejde.

Han tog straks fat på at rydde 30 tdr. agerjord og 20 tdr. engbund for stubbe og stød. Han blev derved i stand til at holde 18 køer og 12 får mere end hans formand havde holdt blot fire år i forvejen. Pastor Wever i Karlebo sagde i en begravelsestale over ham: „Kvæget græsser der, hvor forhen mosehuller og stående vand ikke tillod at flytte en fod, frodig sæd vokser og trives der, hvor ageren forhen skjultes af stene, træstød og torne, en skøn og anstændig bygning viser sig for øjet der, hvor før en brøstfældig hytte stod. Indhegnede marker, veldyrkede jorder, en god våning og en smuk have vidner om den afdødes vindskibelighed, vidner om, at han ikke i ladhed og svir forødte de frugter, hvormed forsynet lønnede hans bestræbelser“.

En beskrivelsesforretning fra 1771 nævner, at en af gårdens vange var bevokset med stor middelmådig bøgeskov samt en del middelmådige ege foruden hassel og elle-underskov. Ved udskiftningen blev underskoven overdraget bønderne, men forstvæsenet forbeholdt sig de store træer, som stod på de lodder, der var udlagt bønderne. Man havde ganske vist fra forstvæsenets side lovet at bortskove disse træer inden en vis frist, men det skete ikke. Fri-stelsen var derfor stor for en så energisk mand som Peter Nielsen til at skaffe sig af med træerne, og han lod dem derfor rydde.

Det var en alvorlig lovovertrædelse, og han blev da også sat under tiltale og idømt en mulkt på 2200 rdl., subsidiært 1 års slaveri. En mand tilbød ganske vist at gå i slaveriet for ham, men rent symbolsk skulle han dog selv iføre sig slavedragten, om end det kun drejede sig for én dag. Han valgte derfor at betale mulkten, efter datidens forhold en meget anselig sum. Der måtte nu arbejdes endnu mere ihærdigt for at dække tabet ind.

Peter Nielsen var en slider, stærk og sejt. Da han ryddede Havegårds jorder, solgte han en mængde ege til mølleaksler. Engang var en vognmand kommet fra København for at hente en stor egestamme, men hans seks heste formåede ikke at rokke træet af stedet. Da lod Peter Nielsen to af sine små og uanseelige lodne udgangsøg hente og spændte dem for, og mens han selv skubbede på, trak de alene den tungt læssede vogn ud på landevejen, hvor så de seks heste atter kunne tage fat.

Den arbejdsomme mand krævede meget af sine folk, og han opdrog sine børn til ligeledes at være arbejdsomme, men han var streng mod dem, og han tugtede dem med hårdhed. Pastor Wever

sagde i begravelsestalen: „De savnede den faderlige ømhed, som med sagtmodighed leder det uerfarne barn og viser det til rette – så er det dog kendeligt, at fejlede han end i måden, så forfejledes dog ikke øjemedet: at se dem vokse op til nyttige mennesker både for dem selv og for andre.“

Hans store rydningsarbejde og den gode stand, han havde bragt gården i, blev påskønnet af Det kongelige Landhusholdningsselskab, der 1816 tildelte ham et sølvbæger. Nogle år senere fik han endnu en offentlig anerkendelse for sin virksomhed. Kong Frederik den Sjette havde ladet indkøbe et antal eksemplarer af C. Dalgas' prisbelønnede skrift: „Forsøg til en kort og letfattelig Lærebog i Agerbruget til Afbenyttelse af den danske Bonde.“ Bogen blev ved amtmændene uddelt til fortjente bønder i de forskellige amter. Peter Nielsen modtog en af disse bøger med følgende påskrift:

Denne Bog, som er skjænket af Hans Majestæt Kongen, leveres til Gaardmand Peter Nielsen i Have, ej paatvivlende, at han med Held vil benytte og tillige lade andre af hans Sognemænd tage Del i den Vejledning, som deri med Hensyn til Agerbruget gives.

Frederiksborg, den 23. Juni 1823.

Arctander.

Da Peter Nielsen blev 60 år, overlod han gården til sin søn Morten, der bestyrede den for ham de tre sidste år, han levede. Den 24. juli 1830 døde Peter Nielsen. Hans hustru overlevede ham, hun døde den 10. november 1845, og begge ægtefæller blev begravet på Karlebo kirkegård.